

Wydanie tymczasowe

WYROK TRYBUNAŁU (druga izba)

z dnia 20 września 2018 r. (*)

Odesłanie prejudycjalne – Ochrona konsumentów – Nieuczciwe warunki umowne – Dyrektywa 93/13/EWG – Zakres stosowania – Artykuł 1 ust. 2 – Obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze – Artykuł 3 ust. 1 – Pojęcie „warunków umowy, które nie były indywidualnie negocjowane” – Warunek wprowadzony do umowy po jej zawarciu w wyniku działania ustawodawcy krajowego – Artykuł 4 ust. 2 – Prosty i zrozumiały język, w jakim został wyrażony warunek – Artykuł 6 ust. 1 – Badanie z urzędu przez sąd krajowy nieuczciwego charakteru warunku umownego – Umowa kredytu denominowanego w walucie obcej zawarta między przedsiębiorcą a konsumentem

W sprawie C-51/17

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Fővárosi Ítéltábla (regionalny sąd apelacyjny dla miasta stołecznego Budapeszt, Węgry) postanowieniem z dnia 17 stycznia 2017 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 1 lutego 2017 r., w postępowaniu:

OTP Bank Nyrt.,

OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt.

przeciwko

Teréz Ilyés,

Emilowi Kissowi,

TRYBUNAŁ (druga izba),

w składzie: M. Ilešič, prezes izby, A. Rosas, C. Toader, A. Prechal (sprawozdawca) i E. Jarašiūnas, sędziowie,

rzecznik generalny: E. Tanchev,

sekretarz: I. Illéssy, administrator,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 22 lutego 2018 r., rozważywszy uwagi przedstawione:

- w imieniu OTP Bank Nyrt. i OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt. przez A. Lendvaia, ügyvéd,
- w imieniu T. Ilyés i E. Kissa przez P. Dantesza, ügyvéd,
- w imieniu rządu węgierskiego przez M.Z. Fehéra, działającego w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu rządu polskiego przez B. Majczynę, działającego w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu Komisji Europejskiej przez A. Tokára i A. Cleenewerck de Crayencour, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 3 maja 2018 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 1 ust. 2, art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 2 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 15, t. 2, s. 288), a także pkt 1 lit. i) załącznika do tej dyrektywy.
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu toczącego się pomiędzy OTP Bank Nyrt. i OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt. (zwanymi dalej łącznie „OTP Bank”) a Teréz Ilyés i Emilem Kissem (zwanymi dalej łącznie „kredytobiorcami”) w przedmiocie żądania uznania za nieuczciwe niektórych warunków zawartych w umowie kredytu denominowanego we frankach szwajcarskich (CHF), uruchomionego i zwróconego w forintach węgierskich (HUF).

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 Zgodnie z motywem trzynastym dyrektywy 93/13:
„zakłada się, iż obowiązujące w państwach członkowskich przepisy ustawowe i wykonawcze, które bezpośrednio lub pośrednio ustalają warunki umów konsumenckich, nie zawierają nieuczciwych warunków; w związku z tym nie wydaje się konieczne rozpatrywanie warunków umowy, które są zgodne z obowiązującymi przepisami ustawowymi lub wykonawczymi oraz zgodne z zasadami lub postanowieniami konwencji międzynarodowych, których stronami są państwa członkowskie lub [Unia Europejska]; użyte w art. 1 ust. 2 sformułowanie »obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze« obejmuje również zasady, które zgodnie z prawem będą stosowane między umawiającymi się stronami z zastrzeżeniem, że nie dokonano żadnych innych uzgodnień”.
- 4 Artykuł 1 ust. 2 tej dyrektywy przewiduje:
„Warunki umowy odzwierciedlające obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze oraz postanowienia lub zasady konwencji międzynarodowych, których stroną są państwa członkowskie lub [Unia], zwłaszcza w dziedzinie transportu, nie będą podlegały przepisom niniejszej dyrektywy”.
- 5 Artykuł 3 wspomnianej dyrektywy ma następujące brzmienie:
„1. Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta.
2. Warunki umowy zawsze zostaną uznane za niewynegocjowane indywidualnie, jeżeli zostały sporządzone wcześniej i konsument nie miał w związku z tym wpływu na ich treść, zwłaszcza jeśli zostały przedstawione konsumentowi w formie uprzednio sformułowanej umowy standardowej.
[...]
3. Załącznik zawiera przykładowy i niewyczerpujący wykaz warunków, które mogą być uznane za nieuczciwe”.
- 6 Zgodnie z art. 4 tej dyrektywy:
„1. Nie naruszając przepisów art. 7, nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy, i z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna.

2. Ocena nieuczciwego charakteru warunków nie dotyczy ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem”.

7 Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

8 Artykuł 7 ust. 1 owej dyrektywy brzmi następująco:

„Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu [dalszemu] stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami”.

9 Załącznik do dyrektywy 93/13, zatytułowany „Warunki określone w art. 3 ust. 3”, zawiera pkt 1 lit. i) o następującym brzmieniu:

„Warunki, których celem lub skutkiem jest:

[...]

- i) nieodwołalne związanie konsumenta warunkami, z którymi nie miał realnej możliwości zapoznania się wcześniej przed zawarciem umowy”.

Prawo węgierskie

Ustawa o instytucjach kredytowych

10 Na mocy § 203 hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (ustawy nr CXII z 1996 r. o instytucjach kredytowych i przedsiębiorstwach finansowych, zwanej dalej „ustawą o instytucjach kredytowych”):

„1. Instytucja kredytowa informuje zarówno swych klientów rzeczywistych, jak i potencjalnych w sposób jasny i zrozumiały o warunkach korzystania ze świadczonych przez nią usług oraz o zmianach tych warunków. [...]

[...]

6. W przypadku zawieranych z klientami detalicznymi umów o udzielenie kredytu w walucie obcej albo umów obejmujących prawo zakupu nieruchomości instytucja kredytowa musi wyjaśnić klientowi ryzyko, jakie ponosi on w ramach umowy, a klient poświadcza podpisem, że został o tym ryzyku powiadomiony”.

Ustawa DH 1

11 Zgodnie z § 1 ust. 1 Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény [ustawy nr XXXVIII z 2014 r. regulującej niektóre kwestie związane z orzeczeniem wydanym przez Kúria (sąd najwyższy, Węgry) w celu ujednolicenia prawa dotyczącego umów kredytu zawieranych przez instytucje finansowe z konsumentami, zwanej dalej „ustawą DH 1”]:

„Niniejszą ustawę stosuje się do umów kredytu zawartych z konsumentami między dniem 1 maja 2004 r. i dniem wejścia w życie niniejszej ustawy. Przy stosowaniu niniejszej ustawy »kredyt konsumencki« oznacza każdą umowę kredytu lub pożyczki lub umowę leasingu finansowego, dla której podstawą jest waluta obca (odnosząc się do waluty obcej lub denominowaną w walucie obcej i spłacaną w forintach węgierskich) lub forint węgierski, zawartą pomiędzy instytucją finansową

a konsumentem, jeżeli obejmuje ona standardowe warunki umowy lub jakiekolwiek warunki, które nie były indywidualnie negocjowane w rozumieniu § 3 ust. 1 lub § 4 ust. 1”.

12 Paragraf 3 ust. 1, 2 i 5 omawianej ustawy stanowi:

„1. W umowach kredytu konsumenckiego są nieważne – z wyjątkiem warunków umownych negocjowanych indywidualnie – te warunki, na podstawie których instytucja finansowa przy uruchomieniu środków przeznaczonych na nabycie rzeczy będącej przedmiotem kredytu lub leasingu, postanawia zastosować kurs kupna, a przy spłacie długu – kurs sprzedaży lub kurs wymiany odmienny od kursu ustalonego przy uruchomieniu środków.

2. Warunek dotknięty nieważnością na podstawie ust. 1 jest zastępowany – z zastrzeżeniem przepisów ust. 3 – przez postanowienie przewidujące stosowanie zarówno w odniesieniu do uruchomienia środków, jak i do ich spłaty (w tym spłaty rat i wszystkich kosztów, opłat i prowizji ustalonych w walucie obcej), urzędowego kursu wymiany ustalonego przez bank narodowy dla danej waluty obcej.

[...]

5. Instytucja kredytowa przedstawi konsumentowi rozliczenie zgodne z przepisami szczególnymi”.

13 Paragraf 4 wspomnianej ustawy stanowi:

„1. W przypadku umów kredytu zawieranych z konsumentami przewidujących możliwość jednostronnej zmiany umowy za nieuczciwe uważa się warunki takiej umowy – z wyjątkiem warunków negocjowanych indywidualnie – umożliwiające jednostronne zwiększenie odsetek, opłat i prowizji [...].

2. Warunek umowny, o którym mowa w ust. 1, jest nieważny, jeżeli instytucja kredytowa nie wytoczyła [...] powództwa przed sądem cywilnym lub jeżeli sąd oddalił powództwo lub umorzył postępowanie, chyba że w wypadku warunku umownego można wszcząć postępowanie sądowe [...], ale postępowanie nie zostało wszczęte lub zostało wszczęte, lecz sąd nie stwierdził nieważności warunku umownego na podstawie ust. 2a.

2a. Warunek umowny, o którym mowa w ust. 1, jest nieważny, jeżeli sąd stwierdził jego nieważność na podstawie ustawy szczególnej o rozliczaniu rachunków w postępowaniu sądowym wszczętym z powództwa organu nadzoru w interesie publicznym.

3. W wypadkach, o których mowa w ust. 2 i 2a, instytucja finansowa powinna dokonać rozliczenia rachunków z konsumentem na zasadach określonych w ustawie szczególnej”.

Ustawa DH 2

14 Z postanowienia odsyłającego wynika, że przyjmując Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény [ustawę nr XL z 2014 r. o zasadach stosowanych do rozliczania rachunków przewidzianych w ustawie nr XXXVIII z 2014 r., regulującej niektóre kwestie związane z orzeczeniem wydanym przez Kúria (sąd najwyższy) w celu ujednolicenia prawa dotyczącego umów kredytu zawieranych przez instytucje finansowe z konsumentami i o niektórych innych przepisach, zwanej dalej „ustawą DH 2”], ustawodawca węgierski między innymi zobowiązał instytucje kredytowe do uregulowania na płaszczyźnie finansowej, w drodze rozliczenia, korzyści nienależnie otrzymanych przez te instytucje na podstawie nieuczciwych warunków na niekorzyść konsumenta.

Ustawa DH 3

15 Na podstawie § 3 ust. 1 az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (ustawy

nr LXXVII z 2014 r. o uregulowaniu kwestii związanych ze zmianą waluty, w której są denominowane niektóre umowy kredytu, i z przepisami dotyczącymi odsetek, zwanej dalej „ustawą DH 3”):

„Umowy kredytu zawierane z konsumentami zostaną zmienione z mocy prawa zgodnie z przepisami niniejszej ustawy”.

16 Paragraf 10 tej ustawy stanowi, co następuje:

„W odniesieniu do konsumenckich umów kredytu hipotecznego denominowanego w walucie obcej i do konsumenckich umów kredytu hipotecznego opartego na walucie obcej instytucja kredytowa będąca wierzycielem jest zobowiązana w terminie, którym dysponuje w celu zastosowania się do obowiązku rozliczania rachunków zgodnie z [ustawą DH 2], do przewalutowania całej wierzytelności istniejącej na podstawie konsumenckiej umowy kredytu hipotecznego denominowanego w walucie obcej lub konsumenckiej umowy kredytu hipotecznego opartego na walucie obcej lub wynikającej z takiej umowy, ustalonej na podstawie rozliczenia rachunków dokonanego zgodnie z [ustawą DH 2] – włącznie z odsetkami, opłatami, prowizjami i kosztami fakturowanymi w walucie obcej – na wierzytelność denominowaną w forintach węgierskich. W celu dokonania takiego przewalutowania stosuje ona tę z dwóch następujących wartości –

- a) średni kurs wymiany waluty urzędowo ustalony przez narodowy bank węgierski w okresie między 16 czerwca 2014 r. a 7 listopada 2014 r. albo
- b) kurs wymiany waluty urzędowo ustalony przez narodowy bank węgierski w dniu 7 listopada 2014 r.

– która jest najkorzystniejsza dla konsumenta w dniu odniesienia”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

17 W dniu 15 lutego 2008 r. kredytobiorcy zawarli z ELLA Első Lakáshitel Kereskedelmi Bank Zrt., poprzednikiem prawnym OTP Bank, umowę kredytu denominowanego we frankach szwajcarskich, ale uruchamianego i zwracanego w forintach węgierskich (zwaną dalej „sporną umową kredytu”). Kredyt ten, zabezpieczony zastawem nieakcesoryjnym, był denominowany w tej walucie według kursu wymiany z tego dnia. Umowa kredytu zawierała warunki ustanawiające, po pierwsze, różnicę pomiędzy kursem wymiany mającym zastosowanie do uruchomienia kredytu i kursem wymiany mającym zastosowanie do jego zwrotu, odpowiednio, kurs kupna i kurs sprzedaży zastosowane przez OTP Bank i jego poprzednika prawnego (zwaną dalej „różnicą kursu wymiany”), oraz po drugie, opcję jednostronnej zmiany na korzyść kredytodawcy, która pozwalała mu na zwiększenie odsetek, opłat i kosztów (zwaną dalej „opcją jednostronnej zmiany”).

18 Punkt 4.7.1 spornej umowy kredytu stanowił, że „dłużnik jest zobowiązany do wywiązywania się z ciążących na nim obowiązków dotyczących płatności, denominowanych w walucie kredytu, poprzez przelew równowartości w forintach węgierskich na rachunek »kredytowy« [...] otwarty w księgach [OTP Bank] do celów niniejszego kredytu. Dłużnik jest zobowiązany do wywiązywania się z ciążących na nim zobowiązań dotyczących spłaty nie później niż w dniu zapadalności długu, według przyjętego kursu sprzedaży waluty, ogłoszonego zgodnie z postanowieniami regulaminu wewnętrznego, dbając o zasilenie rachunku, o którym mowa powyżej, najpóźniej w dniu zapadalności, w wysokości równowartości w forintach węgierskich. Wierzyciel dokonuje przewalutowania na forinty węgierskie zobowiązań dotyczących spłaty denominowanych w walucie dłużnika według kursu wskazanego w niniejszym punkcie na dzień zapadalności i obciąża tą kwotą wskazany rachunek »kredytowy« w forintach węgierskich”.

19 Punkt 10 spornej umowy kredytu, zatytułowany „Oświadczenie o zapoznaniu się z informacją o ryzyku”, został sformułowany następująco:

„W odniesieniu do ryzyka związanego z kredytem dłużnik oświadcza, że zapoznał się ze szczegółowymi informacjami w tym zakresie przekazanymi mu przez wierzyciela i rozumie je oraz że jest świadomy ryzyka zaciągnięcia kredytu w walucie obcej, które to ryzyko ponosi wyłącznie on sam.

W odniesieniu do ryzyka kursowego jest świadomy w szczególności, że w przypadku gdy w okresie obowiązywania umowy nastąpią niekorzystne wahania kursu wymiany franka szwajcarskiego względem forinta węgierskiego, które okażą się niekorzystne (to jest w przypadku spadku wartości kursu forinta węgierskiego względem kursu obowiązującego w momencie zawarcia umowy), może się zdarzyć, iż znacznie wzrośnie równowartość rat do zapłaty, ustalonych w walucie obcej i płatnych w forintach węgierskich. Podpisując niniejszą umowę, dłużnik potwierdza, że wie, iż skutki ekonomiczne tego ryzyka ciąży wyłącznie na nim. Oświadcza ponadto, że dokonał starannej oceny ewentualnych skutków wynikających z ryzyka kursowego i że zgadza się na nie, po oszacowaniu ryzyka w świetle swej wypłacalności i swej sytuacji ekonomicznej oraz że nie będzie mógł wysuwać roszczeń wobec banku z powodu wystąpienia ryzyka kursowego”.

- 20 W dniu 16 maja 2013 r. kredytobiorcy wnieśli do Fővárosi Törvényszék (sądu dla miasta stołecznego Budapeszt, Węgry) pozew o stwierdzenie nieważności spornej umowy kredytowej, w szczególności na tej podstawie, że nie mogli ocenić zakresu ryzyka kursowego, a dany warunek umowy nie został wyrażony prostym i zrozumiałym językiem.
- 21 Ponadto w dniu 22 lipca 2013 r. OTP Bank rozwiązał tę umowę z powodu jej niewykonania przez kredytobiorców.
- 22 Według OTP Bank jego poprzednik prawny w pełni wywiązał się z obowiązku informacyjnego co do ryzyka kursowego, zgodnie z obowiązkami ustanowionymi w § 203 ustawy o instytucjach kredytowych.
- 23 Fővárosi Törvényszék (sąd dla miasta stołecznego Budapeszt) uwzględnił żądanie kredytobiorców orzeczeniem z dnia 11 marca 2016 r. Stwierdził on, po pierwsze, że zawarcie umowy o kredyt w walucie obcej było wtedy korzystniejsze i tańsze niż umowy denominowanej w forintach węgierskich. Po drugie, OTP Bank powinien był wiedzieć, w obliczu utajonego kryzysu, że zastosowanie franka szwajcarskiego jako „waluty ucieczki” niosło ze sobą znaczne ryzyko, lecz nie ostrzegł przed tym kredytobiorców. Ponadto warunek umowy dotyczący ryzyka kursowego nie był wyrażony prostym i zrozumiałym językiem. Sąd ten postanowił przewalutować pozostałą kwotę długu kredytobiorców na forinty węgierskie tak, jak gdyby sporna umowa kredytu była denominowana w tej walucie.
- 24 OTB Bank wniósł apelację od tego orzeczenia do sądu odsyłającego, Fővárosi Ítéltábla (regionalnego sądu apelacyjnego dla miasta stołecznego Budapeszt, Węgry), na tej podstawie, że sąd pierwszej instancji nie wziął pod uwagę przepisów prawa węgierskiego, które weszły w życie po wniesieniu pozwu przez kredytobiorców, a mianowicie przepisów ustawy DH 2, oraz wymogów proceduralnych, jakie przepisy te zawierały i jakie powinien spełniać konsument jako powód w postępowaniu dotyczącym umowy kredytu denominowanego w walucie obcej.
- 25 Kredytobiorcy wnieśli natomiast o utrzymanie w mocy orzeczenia Fővárosi Törvényszék (sądu dla miasta stołecznego Budapeszt). Ich zdaniem § 3 ust. 1 i § 4 ust. 1 ustawy DH 1 co do zasady kwalifikują jako nieuczciwy każdy warunek przewidujący albo różnicę kursu wymiany, albo możliwość jednostronnej zmiany, podczas gdy inne warunki umowy, zwłaszcza dotyczące informacji o ryzykach kursowych, nie wchodziły w zakres tych przepisów i należało je ocenić indywidualnie.
- 26 Sąd odsyłający przypomina, że ustawa DH 1 została przyjęta w następstwie, po pierwsze, wyroku nr 2/2014 PJE Kúria (sądu najwyższego, Węgry) (*Magyar Közlöny* 2014/91., s. 10975), wydanego w celu zapewnienia jednolitej interpretacji przepisów prawa cywilnego, a po drugie, wyroku z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282). Paragraf 3 ust. 1 tej ustawy przewiduje nieważność warunków zawartych z konsumentami umów kredytu, dotyczących różnicy kursu wymiany, które nie były negocjowane indywidualnie. Ustawa ta stanowi, że taki warunek zastępuje się co do zasady, ze skutkiem wstecznym, przepisem przewidującym stosowanie urzędowego kursu wymiany ustalonego przez narodowy bank węgierski dla danej waluty.
- 27 Ponadto z postanowienia odsyłającego wynika, że w orzeczeniu wskazanym w poprzednim punkcie Kúria (sąd najwyższy) uznał, iż „warunek umowy kredytu konsumenckiego denominowanego w walucie obcej, zgodnie z którym ryzyko kursu wymiany obciąża bez żadnych ograniczeń konsumenta – jako kompensata za korzystniejszą stopę procentową – jest warunkiem określającym

główny przedmiot umowy, którego nieuczciwy charakter, co do zasady, nie może być badany. Można jedynie badać nieuczciwy charakter tego warunku i stwierdzić, że jest on nieuczciwy, jeżeli w momencie zawierania umowy i biorąc pod uwagę tekst i informacje otrzymane od instytucji kredytowej, treść tego warunku nie była jasna ani zrozumiała dla właściwie poinformowanego oraz dostatecznie uważnego i rozsądnego przeciętnego konsumenta. Warunki umowne dotyczące ryzyka kursu wymiany mają nieuczciwy charakter, a zatem umowa jest nieważna w całości lub w części, w sytuacji gdy konsument ze względu na niewystarczające lub otrzymane z opóźnieniem informacje ma uzasadnione podstawy, by sądzić, że ryzyko kursu wymiany nie jest rzeczywiste lub obciąża go w ograniczony sposób”.

28 Następnie, przyjmując ustawę DH 2, ustawodawca węgierski zobowiązał instytucje kredytowe do dokonania rozliczenia rachunków z kwot nienależnie otrzymanych na podstawie nieuczciwych warunków umownych, o których mowa w §§ 3 i 4 ustawy DH 1. Z kolei ustawa DH 3 stanowiła, że dane kredyty zostaną ostatecznie przewalutowane na forinty węgierskie według kursu wymiany przewidzianego w jej § 10, aby w przyszłości uniknąć ryzyka walutowego.

29 Sąd odsyłający stwierdza, że poprzez przyjęcie ustaw takich jak ustawa DH 1 i ustawa DH 3 ustawodawca węgierski starał się rozwiązać problem wynikający z zawarcia ogromnej liczby umów kredytu denominowanego w walucie obcej, w szczególności wyłączając różnicę kursu wymiany i ustanawiając stosowanie kursu wymiany ustalonego przez narodowy bank węgierski. Jednak sąd ten zauważa, że nawet jeśli ten ostatni kurs jest dla konsumenta korzystniejszy niż ten przewidziany w umowie kredytu, nie zmienia to faktu, że ryzyko wahań kursu wymiany waluty obcej względem waluty zwrotu, w przypadku wzrostu wartości tej waluty lub spadku wartości waluty krajowej, zawsze jest ponoszone przez kredytobiorcę.

30 Jednakże, po pierwsze, takie zastąpienie warunków umownych przepisami przewidzianymi przez prawo krajowe w opinii sądu odsyłającego może prowadzić do tego, że postanowienia te nie będą już objęte dyrektywą 93/13, bowiem nie stanowią „[nieuczciwych warunków umowy], które nie były indywidualnie negocjowane” w rozumieniu tej dyrektywy. Po drugie, gdyby postanowienia te należało zakwalifikować jako „warunki umowne” w rozumieniu tej dyrektywy, postanowienie dotyczące ryzyka kursowego mogłoby wchodzić w zakres wyjątku przewidzianego przez art. 1 ust. 2 tejże dyrektywy, gdyż mogłoby stanowić warunek umowny, który „[odzwierciedla] obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze” w rozumieniu tego przepisu i w związku z tym nie podlega przepisom dyrektywy 93/13.

31 Na wypadek gdyby wyjątek przewidziany w art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 nie znajdował zastosowania w niniejszym przypadku, sąd odsyłający stwierdza, że do niego należy ocena, czy warunek dotyczący ryzyka kursowego został wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, jako że kredytobiorcy otrzymali tylko ogólne informacje dotyczące ryzyka kursowego.

32 W tym kontekście sąd odsyłający zastanawia się, czy analizując ten warunek, może on uwzględnić także inne potencjalnie nieuczciwe warunki, jakie znajdowały się w umowie w chwili jej zawarcia, nawet jeśli w późniejszej dacie zostały one uchylone lub zastąpione przepisami prawa krajowego.

33 Wreszcie, jeżeli chodzi o wzięcie pod uwagę z urzędu przez sąd krajowy nieuczciwych warunków umownych, sąd odsyłający wskazuje, że Kúria (sąd najwyższy) dokonał wykładni orzecznictwa Trybunału w tej kwestii, uwzględniając – tak jak Trybunał – poszanowanie zasady dyspozycyjności stanowiącej, że powództwo podlega rozpoznaniu na podstawie faktów i wniosków przedstawionych przez strony w odniesieniu do podnoszonego roszczenia. Sąd odsyłający zastanawia się zatem, czy ma on uprawnienie, a nawet obowiązek, oceny potencjalnie nieuczciwego charakteru warunków, które nie zostały powołane przez konsumenta jako powoda na poparcie jego roszczenia.

34 W tych okolicznościach Fővárosi Ítéltábla (regionalny sąd apelacyjny dla miasta stołecznego Budapeszt) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy warunek umowny wiążący się dla konsumenta z ryzykiem kursowym, który ze względu na wyłączenie nieuczciwego warunku umownego wprowadzającego różnicę między kursem kupna a kursem sprzedaży i zobowiązującego do ponoszenia ryzyka kursowego stał się częścią umowy

ze skutkiem *ex tunc* z powodu interwencji ustawodawcy dokonanej ze względu na znaczną liczbę umów będących przedmiotem sporów dotyczących ważności, należy uważać za »warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane« w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13, a tym samym jest objęty zakresem stosowania tej dyrektywy?

- 2) Na wypadek gdyby warunek umowny wiążący się z ryzykiem kursowym dla konsumenta był objęty zakresem stosowania dyrektywy 93/13, czy wyłączenie przewidziane w art. 1 ust. 2 tej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że także odnosi się do warunku umownego odpowiadającego obowiązującym przepisom ustawowym prawa krajowego w rozumieniu pkt 26 wyroku [z dnia 21 marca 2013 r., RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180)], które zostały przyjęte lub weszły w życie po zawarciu umowy? Czy należy objąć także zakresem stosowania wspomnianego przepisu ustanawiającego wyłączenie warunek umowny, który stał się częścią umowy ze skutkiem *ex tunc* po jej zawarciu z powodu obowiązującego przepisu ustawowego usuwającego nieważność spowodowaną nieuczciwym charakterem warunku umownego czyniącego wykonanie umowy niemożliwym?
- 3) Na wypadek gdyby zgodnie z odpowiedziami udzielonymi na powyższe pytania można było zbadać, czy warunek umowny wiążący się z ryzykiem kursowym dla konsumenta ma nieuczciwy charakter, to czy wymóg jasnego i zrozumiałego sformułowania, o którym mowa w art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, należy interpretować w ten sposób, że jest on także spełniony, jeżeli dochowano w sposób przedstawiony w okolicznościach faktycznych przewidzianego ustawowo i sformułowanego w sposób koniecznie ogólny obowiązku udzielenia informacji, czy też należy także wymagać ujawnienia danych o ryzyku dla konsumenta, znanych instytucji kredytowej lub do których instytucja ta mogła mieć dostęp w momencie zawierania umowy?
- 4) Czy w świetle wymogu jasności i przejrzystości oraz pkt 1 lit. i) załącznika do dyrektywy 93/13 jest istotna okoliczność, że w momencie zawierania umowy warunki umowne dotyczące uprawnienia do jednostronnej zmiany i różnicy między ceną kupna a ceną sprzedaży – które później zostały uznane za nieuczciwe – były zawarte w umowie wraz z postanowieniem umowy dotyczącym przejęcia ryzyka kursowego, wobec czego konsument kumulatywnym skutkiem takich postanowień nie mógł w rzeczywistości w ogóle przewidzieć, w jaki sposób zmienia się następnie jego zobowiązania do zapłaty ani mechanizmu tych zmian? Czy też warunki umowne następnie uznane za nieuczciwe nie powinny zostać uwzględnione przy dokonywaniu oceny nieuczciwego charakteru warunku ustanawiającego ryzyko kursowe?
- 5) Gdyby sąd krajowy stwierdził nieuczciwy charakter warunku umownego wiążącego się z ryzykiem kursowym dla konsumenta, czy sąd ten jest zobowiązany, przy ustalaniu skutków prawnych zgodnie z przepisami prawa krajowego, uwzględnić z urzędu, z poszanowaniem prawa stron do bycia wysłuchanym w postępowaniu kontradyktoryjnym, także nieuczciwy charakter pozostałych warunków umownych, na które powodowie nie powołali się w pozwie? Czy zasada badania z urzędu ma także zastosowanie zgodnie z orzecznictwem Trybunału, jeżeli powód jest konsumentem, czy też z uwagi na miejsce przepisów dyspozytywnych w całym postępowaniu i na szczególne zasady proceduralne ta zasada dyspozycyjności w danym wypadku wyklucza badanie przez sąd z urzędu?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie dopuszczalności pytań

- 35 OTP Bank zarzuca niedopuszczalność pytań od pierwszego do czwartego zasadniczo na tej podstawie, że mają one charakter hipotetyczny oraz że wykładnia prawa Unii, o którą się zwrócono, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub przedmiotem sporu w postępowaniu głównym. Zdaniem OTP Bank sąd odsyłający wyszedł z błędnego założenia, że ustawy DH 1 i DH 3 skutkowały narażeniem konsumentów na ryzyko kursowe związane z umowami kredytu denominowanego w walucie obcej. Ustawy te, podobnie jak orzeczenia Kúria (sądu najwyższego), w szczególności jego orzeczenie nr 2/2014 PJE, nie skutkowały bowiem zobowiązaniem do zmiany *ex tunc* warunków dotyczących ryzyka kursowego, znajdujących się już w istniejących umowach. Kúria (sąd najwyższy) orzekł, że do sądu krajowego należy ocena prostego i zrozumiałego języka każdego warunku, jaki bada

ten sąd, na podstawie art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13. Postanowienia ustaw DH 1 i DH 3 nie zmieniły brzmienia tego orzeczenia Kúria (sądu najwyższego).

- 36 W odniesieniu do pytania piątego OTP Bank podnosi, że Trybunał orzekł już, iż na podstawie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 na sądzie krajowym ciąży obowiązek zbadania z urzędu nieuczciwego charakteru warunku umownego. Ponieważ strony są zgodne w tym aspekcie, nie ma on związku ze stanem faktycznym sporu.
- 37 Należy najpierw przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału pytania dotyczące wykładni prawa Unii, z którymi zwrócił się sąd krajowy w ramach stanu prawnego i faktycznego, za którego ustalenie jest on odpowiedzialny – a prawidłowość tego ustalenia nie podlega ocenie Trybunału – korzystają z domniemania, iż mają znaczenie dla sprawy. Odmowa wydania przez Trybunał orzeczenia w przedmiocie złożonego przez sąd krajowy wniosku jest możliwa tylko wtedy, gdy jest oczywiste, że wykładnia prawa Unii, o którą wniesiono, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub z przedmiotem postępowania głównego, gdy problem jest natury hipotetycznej bądź gdy Trybunał nie dysponuje informacjami w zakresie stanu faktycznego lub prawnego niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na pytania, które zostały mu przedstawione (zob. podobnie wyrok z dnia 17 kwietnia 2018 r., Krüsemann i in., C-195/17, od C-197/17 do C-203/17, C-226/17, C-228/17, C-254/17, C-274/17, C-275/17, od C-278/17 do C-286/17 i od C-290/17 do C-292/17, EU:C:2018:258, pkt 24 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 38 W odniesieniu do twierdzenia OTP Bank, że ustawy DH 1 i DH 3 nie zmieniają sytuacji konsumenta co do ryzyka kursowego, a zatem pytania mają charakter hipotetyczny, należy stwierdzić, że sąd odsyłający w istocie wyjaśnia, iż przyjęcie tych ustaw ma przynajmniej pewien wpływ na to ryzyko.
- 39 Wprawdzie z informacji przedstawionych Trybunałowi, w tym z samego postanowienia odsyłającego wynika, że istnienie takiego ryzyka wynika z samego charakteru umowy, który w niniejszym przypadku znajduje szczególny wyraz w pkt 4.7.1 spornej umowy kredytu, zgodnie z którym dłużnik jest zobowiązany do wykonywania ciężących na nim zobowiązań dotyczących płatności, wyrażonych w walucie kredytu poprzez przelew równowartości w forintach węgierskich, obliczonej według kursu sprzedaży waluty w dniu zapadalności.
- 40 Jednak zdaniem sądu odsyłającego § 3 ust. 2 ustawy DH 1, na mocy którego uznany za nieważny warunek dotyczący różnicy kursu wymiany zostaje zastąpiony postanowieniem o stosowaniu urzędowego kursu wymiany ustalonego przez narodowy bank węgierski dla odpowiedniej waluty, a także § 10 ustawy DH 3, zgodnie z którym umowy kredytu denominowanego w walucie obcej zostają z mocy prawa przewalutowane na forinty węgierskie, a kurs wymiany w chwili tego przewalutowania ustala się na podstawie średniego kursu, zawsze skutkują tym, że w praktyce ryzyko kursowe nadal ciąży na konsumencie.
- 41 Przywołanego w pkt 37 niniejszego wyroku domniemania znaczenia nie może obalić zwykła okoliczność, że jedna ze stron w postępowaniu głównym kwestionuje wykładnię przepisów prawa krajowego, jakiej dokonał sąd odsyłający, a tym samym znaczenie pytań prejudycjalnych dla rozstrzygnięcia sporu w postępowaniu głównym. Ustalenie i ocena stanu faktycznego sprawy stanowiącej przedmiot postępowania głównego oraz wykładnia i zastosowanie prawa krajowego należą bowiem wyłącznie do sądu krajowego (wyrok z dnia 8 czerwca 2016 r., Hünnebeck, C-479/14, EU:C:2016:412, pkt 36 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 42 W odniesieniu do pytania piątego sąd odsyłający zasadniczo dąży do ustalenia, czy orzecznictwo Trybunału dotyczące obowiązku sądu krajowego, w pewnych okolicznościach, do uwzględnienia z urzędu zarzutów, jakie nie zostały przed nim podniesione przez strony, ma również zastosowanie w sprawie takiej jak w postępowaniu głównym, w której konsument nie jest stroną pozwaną, lecz powodową.
- 43 W tym względzie wystarczy przypomnieć, że nawet w obliczu orzecznictwa Trybunału, w którym rozstrzygnięto rozpatrywaną kwestię prawną, sądy krajowe zachowują pełną swobodę zwrócenia się do Trybunału, jeśli uważają to za stosowne, a okoliczność, że przepisy, o których wykładnię wniesiono, były już interpretowane przez Trybunał, nie powoduje, by Trybunał nie był właściwy w kwestii

wydania nowego orzeczenia (wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriuc i in., C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 21 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 44 W niniejszym przypadku nie jest oczywiste, że żądana wykładnia prawa Unii nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub przedmiotem sporu w postępowaniu głównym lub że problem ma charakter hipotetyczny, lub też że Trybunał nie dysponuje informacjami w zakresie stanu faktycznego lub prawnego niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na pytania, które zostały mu przedstawione.
- 45 W związku z powyższym pytania prejudycjalne są dopuszczalne.

W przedmiocie pytania pierwszego

- 46 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy zawarte w art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 pojęcie „warunk[ów] umowy, które nie były indywidualnie negocjowane” należy interpretować w ten sposób, że obejmuje ono w szczególności warunek umowny zmieniony obowiązującym przepisem ustawowym prawa krajowego, takim jak § 3 ust. 2 ustawy DH 1 w związku z § 10 ustawy DH 3, przyjętym po zawarciu umowy kredytu z konsumentem, w celu zastąpienia nieważnego warunku znajdującego się w tej umowie poprzez zastosowanie kursu wymiany ustalonego przez bank narodowy przy obliczaniu pozostającej do spłaty kwoty kredytu.
- 47 Artykuł 3 ust. 2 omawianej dyrektywy stanowi, że warunki umowy zawsze zostaną uznane za niewynegocjowane indywidualnie, jeżeli zostały sporządzone wcześniej i konsument nie miał w związku z tym wpływu na ich treść.
- 48 W niniejszym przypadku, ze względu na to, że warunki sporne w postępowaniu głównym zostały wprowadzone przez ustawodawcę krajowego, jest oczywiste, że strony umowy nie wynegocjowały ich indywidualnie.
- 49 Na pytanie pierwsze należy zatem odpowiedzieć, iż zawarte w art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 pojęcie „warunków umowy, które nie były indywidualnie negocjowane” należy interpretować w ten sposób, że obejmuje ono w szczególności warunek umowny zmieniony obowiązującym przepisem ustawowym prawa krajowego, przyjętym po zawarciu umowy z konsumentem, w celu zastąpienia nieważnego warunku znajdującego się w tej umowie.

W przedmiocie pytania drugiego

- 50 Tytułem wstępu należy stwierdzić, jak już zauważono w pkt 39 niniejszego wyroku i jak wynika z akt sprawy przekazanych Trybunałowi, że w niniejszym przypadku istnienie ryzyka kursowego wynika z samego charakteru spornej umowy kredytu, w szczególności z jej pkt 4.7.1. Jednakże zdaniem sądu odsyłającego utrzymanie tego ryzyka kursowego wynika również, przynajmniej po części, ze stosowania § 3 ust. 2 ustawy DH 1 w związku z § 10 ustawy DH 3, ponieważ te przepisy prawa krajowego zawierają zmianę obowiązujących umów z mocy prawa, polegającą na zastąpieniu kursu wymiany waluty, w której jest denominowany kredyt, kursem urzędowym, ustalonym przez narodowy bank węgierski.
- 51 Należy więc uznać, że poprzez pytanie drugie sąd odsyłający zmierza zasadniczo do ustalenia, czy art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że zakres zastosowania tej dyrektywy obejmuje warunki zmienione wskutek obowiązujących przepisów ustawowych prawa krajowego, przyjętych po zawarciu umowy kredytu z konsumentem i mających na celu zastąpienie nieważnego warunku tej umowy poprzez wprowadzenie urzędowego kursu wymiany ustalonego przez bank narodowy przy obliczaniu pozostającej do spłaty kwoty kredytu, przy jednoczesnym utrzymaniu ryzyka kursowego obciążającego konsumenta w przypadku spadku wartości waluty krajowej w stosunku do waluty obcej, w której kredyt został zaciągnięty.
- 52 Należy przypomnieć, że art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13, który dotyczy warunków umowy odzwierciedlających obowiązujące przepisy ustawowe lub wykonawcze, wprowadza wyłączenie z zakresu jej stosowania. Trybunał orzekł już, że owo wyłączenie wymaga spełnienia dwóch przesłanek. Po pierwsze, warunek umowy powinien odzwierciedlać przepis ustawowy lub

wykonawczy, a po drugie, przepis ten musi być bezwzględnie obowiązujący (zob. podobnie wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriuc i in., C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 27, 28 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 53 Owo wyłączenie stosowania systemu dyrektywy 93/13 jest uzasadnione okolicznością, że co do zasady istnieje uzasadnione przypuszczenie, iż ustawodawca krajowy dokonał wyważenia ogółu praw i obowiązków stron niektórych umów (zob. podobnie wyrok z dnia 21 marca 2013 r., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, pkt 28).
- 54 Jednakże Trybunał orzekł również, że sąd krajowy musi mieć na uwadze okoliczność, iż w świetle w szczególności celu wskazanej dyrektywy, obejmującego ochronę konsumentów przed nieuczciwymi warunkami występującymi w umowach zawieranych przez konsumentów z przedsiębiorcami, wyjątek ustanowiony w art. 1 ust. 2 tej dyrektywy podlega ścisłej wykładni (zob. podobnie wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriuc i in., C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 31 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 55 W tym względzie, w szczególności w odniesieniu do celu i ogólnej systematyki dyrektywy 93/13, mając na uwadze charakter i znaczenie interesu publicznego, na którym oparta jest ochrona zagwarantowana konsumentom, rzeczona dyrektywa zobowiązuje państwa członkowskie, jak wynika z jej art. 6 ust. 1, do zapewnienia, „że [...] nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta” oraz, jak wynika z jej art. 7 ust. 1, do zapewnienia stosownych i skutecznych środków „mających na celu zapobieganie stałemu [dalszemu] stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami” (zob. podobnie wyrok z dnia 21 kwietnia 2016 r., Radlinger i Radlingerová, C-377/14, pkt 98 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 56 W odniesieniu zwłaszcza do art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 Trybunał orzekł już, że nawet jeśli przepis ten nakłada na państwa członkowskie obowiązek przewidzenia, że nieuczciwe warunki umowy nie będą wiążące dla konsumenta „na mocy prawa krajowego”, to jednak określenie przez prawo krajowe ochrony zagwarantowanej konsumentom przez dyrektywę 93/13 nie zmienia zakresu, a w konsekwencji treści tej ochrony (zob. podobnie wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., Gutiérrez Naranjo i in., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, pkt 64, 65).
- 57 W niniejszym przypadku jest bezsporne, że § 3 ustawy DH 1 i § 10 ustawy DH 3 zostały przyjęte po zawarciu umów kredytu denominowanego w walucie obcej, a ustawodawca krajowy uznał za nieuczciwy warunek dotyczący różnicy kursu wymiany, jaki te umowy standardowo zawierały, i w tym kontekście postanowił zastąpić kurs wymiany ustalony według postanowień umowy kursem ustalonym przez narodowy bank węgierski.
- 58 Z informacji, jakimi dysponuje Trybunał, wynika, że ustawy te zostały przyjęte w szczególnym kontekście, bowiem są one oparte na orzeczeniu Kúria (sądu najwyższego) nr 2/2014 PJE wydanym w celu ujednolicenia prawa, w którym sąd ten stwierdził nieuczciwy charakter lub domniemanie nieuczciwego charakteru warunków dotyczących różnicy kursu wymiany oraz możliwości jednostronnej zmiany zawartych w umowach kredytu lub pożyczki denominowanych w walucie obcej i zawartych z konsumentami.
- 59 Z postanowienia odsyłającego wynika, że zarówno owo orzeczenie Kúria (sądu najwyższego), jak i ustawa DH 1 są oparte na wyroku z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).
- 60 W pkt 82 tego wyroku Trybunał orzekł, że w pewnych okolicznościach zastąpienie nieuczciwego warunku przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym jest zgodne z celem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, ponieważ zgodnie z utrwalonym orzecznictwem przepis ten zmierza do zastąpienia ustanowionej w umowie równowagi formalnej między prawami i obowiązkami stron równowagą rzeczywistą, pozwalającą na przywrócenie równości tych stron bez konieczności unieważnienia wszystkich umów zawierających nieuczciwe warunki.
- 61 Gdyby bowiem sąd krajowy nie był uprawniony do zastąpienia nieuczciwego warunku, bez którego dana umowa nie mogłaby dalej obowiązywać, przepisem prawa krajowego o charakterze

dyspozytywnym, byłby zmuszony do unieważnienia danej umowy w całości. Mogłoby to narazić konsumenta na szczególnie niekorzystne konsekwencje, takie unieważnienie bowiem wywiera co do zasady takie same następstwa jak postawienie pozostałej do spłaty kwoty kredytu w stan natychmiastowej wymagalności, co może przekraczać możliwości finansowe konsumenta i z tego względu penalizuje raczej tego ostatniego niż kredytodawcę, który nie zostanie przez to zniechęcony do wprowadzania takich warunków w proponowanych przez siebie umowach (zob. podobnie wyrok z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 83, 84).

- 62 Tymczasem w odniesieniu do sprawy w postępowaniu głównym z informacji, jakimi dysponuje Trybunał, wynika, że zastępując, na podstawie § 3 ust. 2 ustawy DH 1 i § 10 ustawy DH 3, warunek dotyczący różnicy kursu wymiany warunkiem stanowiącym, że między stronami umowy znajduje zastosowanie obowiązujący w dniu zapadalności kurs wymiany ustalony przez narodowy bank węgierski, ustawodawca krajowy zamierzał określić niektóre przesłanki dotyczące obowiązków zawartych w umowach kredytu tego rodzaju.
- 63 W tym względzie Trybunał orzekł już, że art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że owa dyrektywa nie ma zastosowania do warunków włączonych do umów zawartych między przedsiębiorcą a konsumentem, które są określone przez przepisy krajowe (zob. podobnie wyrok z dnia 7 grudnia 2017 r., Woonhaven Antwerpen, C-446/17, niepublikowany, EU:C:2017:954, pkt 31).
- 64 Wynika z tego, że warunki umowne, takie jak omawiane w pkt 62 niniejszego wyroku, odzwierciedlające obowiązujące przepisy ustawowe, nie wchodzą w zakres stosowania dyrektywy 93/13.
- 65 Jednakże takie stwierdzenie nie oznacza, że inny warunek umowny, taki jak dotyczący ryzyka kursowego, jest w całości również wykluczony z zakresu stosowania tej dyrektywy i nie może zatem być analizowany w jej świetle.
- 66 Jak bowiem przypomniano w pkt 54 niniejszego wyroku, art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować ściśle. Zatem okoliczność, że niektóre warunki odzwierciedlające przepisy ustawowe nie wchodzą w zakres zastosowania tej dyrektywy nie oznacza, że ważność innych warunków znajdujących się w tej samej umowie i nieobjętych przepisami ustawowymi nie mogłaby być oceniana przez sędziego krajowego w świetle tej dyrektywy.
- 67 W niniejszym przypadku z akt sprawy przekazanych Trybunałowi wynika, że zmiany wynikające z § 3 ust. 2 ustawy DH 1 i § 10 ustawy DH 3 nie miały na celu ustalenia wszystkich kwestii dotyczących ryzyka kursowego w okresie między momentem zawarcia spornej umowy kredytu a jej przewalutowaniem na forinty węgierskie na mocy ustawy DH 3.
- 68 W odniesieniu do warunków umownych dotyczących kwestii ryzyka kursowego, których nie obejmują te zmiany ustawowe, z orzecznictwa Trybunału wynika, że takie warunki wchodzą w zakres art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, nie podlegając ocenie nieuczciwego charakteru wyłącznie w przypadku, gdy właściwy sąd krajowy na podstawie badania indywidualnego uznaje, że zostały one sformułowane przez przedsiębiorcę prostym i zrozumiałym językiem (wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriciuc i in., C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 43).
- 69 Ponadto okoliczność, że warunki dotyczące różnicy kursu wymiany są również wyłączone z zakresu stosowania dyrektywy 93/13 na podstawie jej art. 1 ust. 2, nie stoi na przeszkodzie temu, aby wymogi wynikające z art. 6 ust. 1 i z art. 7 ust. 1 tej dyrektywy oraz z orzecznictwa Trybunału, przywołane w szczególności w pkt 32–34 wyroku z dnia 31 maja 2018 r., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367), nadal znajdowały zastosowanie do wszystkich pozostałych dziedzin objętych tą dyrektywą, a w szczególności do zasad proceduralnych zapewniających przestrzeganie praw jednostek wynikających z tej dyrektywy.
- 70 W świetle powyższego na pytanie drugie należy odpowiedzieć, iż art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że zakres zastosowania tej dyrektywy nie obejmuje warunków odzwierciedlających obowiązujące przepisy prawa krajowego, wprowadzonych po zawarciu umowy kredytu z konsumentem i mających na celu zastąpienie nieważnego warunku tej umowy, poprzez wprowadzenie urzędowego kursu wymiany ustalonego przez bank narodowy. Jednakże warunek

dotyczący ryzyka kursowego, taki jak będący przedmiotem postępowania głównego, nie jest wyłączony z tego zakresu zastosowania na podstawie owego przepisu.

W przedmiocie pytania trzeciego

- 71 Poprzez pytanie trzecie sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że wymóg, zgodnie z którym warunki umowy powinny być wyrażone prostym i zrozumiałym językiem, oznacza, że instytucja kredytowa dostarcza szczegółowych informacji o ryzyku kursowym, wśród których znajduje się analiza ryzyk konsekwencji ekonomicznych, jakie mogłyby wynikać ze spadku wartości waluty krajowej względem waluty obcej, w jakiej był denominowany kredyt.
- 72 W tym względzie, jakkolwiek jedynie sąd odsyłający może wypowiedzieć się na podstawie konkretnych okoliczności danego przypadku w przedmiocie kwalifikacji tych warunków, to wciąż Trybunał pozostaje właściwy do wyłonienia z przepisów dyrektywy 93/13, w tym wypadku z art. 4 ust. 2 tego aktu, kryteriów, które sąd krajowy może lub musi zastosować przy rozpatrywaniu warunków umownych z punktu widzenia tych przepisów (wyrok z dnia 23 kwietnia 2015 r., Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, pkt 28 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 73 W tym względzie, w kontekście umów kredytu denominowanego w walucie obcej, z orzecznictwa Trybunału wynika, że art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż wymogu, zgodnie z którym warunek umowny musi być wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, nie można zawęzać tylko do zrozumiałości tych warunków pod względem formalnym i gramatycznym (zob. podobnie wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriuc i in., C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 44 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 74 Jeżeli chodzi o kredyty w walucie obcej, takie jak te w postępowaniu głównym, należy podkreślić, jak przypominała Europejska Rada ds. Ryzyka Systemowego w zaleceniu ERRS/2011/1 z dnia 21 września 2011 r. dotyczącym kredytów w walutach obcych (Dz.U. 2011, C 342, s. 1), że instytucje finansowe muszą zapewniać kredytobiorcom informacje wystarczające do podejmowania przez kredytobiorców świadomych i rozważnych decyzji oraz powinny wyjaśniać co najmniej, jak na wysokość raty kredytu wpłynęłyby silna deprecjacja środka płatniczego państwa członkowskiego, w którym kredytobiorca ma miejsce zamieszkania lub siedzibę, i wzrost zagranicznej stopy procentowej (Zalecenie A – Świadomość ryzyka wśród kredytobiorców, pkt 1) (wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriuc i in., C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 49).
- 75 Konkretniej, po pierwsze, kredytobiorca musi zostać jasno poinformowany, że podpisując umowę kredytu denominowanego w walucie obcej ponosi pewne ryzyko kursowe, które z ekonomicznego punktu widzenia może okazać się dla niego trudne do udźwignięcia w przypadku spadku wartości waluty, w której otrzymuje wynagrodzenie w stosunku do waluty obcej, w której kredyt został udzielony. Po drugie, przedsiębiorca, w niniejszym przypadku instytucja bankowa, musi przedstawić ewentualne wahania kursów wymiany i ryzyko wiążące się z zaciągnięciem kredytu w walucie obcej (zob. podobnie wyrok z dnia 20 września 2017 r., Andriuc i in., C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 50).
- 76 Wreszcie, jak stanowi motyw dwudziesty dyrektywy 93/13, konsument powinien mieć faktycznie możliwość zapoznania się ze wszystkimi warunkami umowy. Bowiernie dostarczona w stosownym czasie przed zawarciem umowy informacja o warunkach umowy i jej skutkach ma fundamentalne znaczenie dla konsumenta, ponieważ to w szczególności na podstawie tej informacji konsument podejmuje decyzję, czy zamierza związać się w umowie warunkami sformułowanymi uprzednio przez przedsiębiorcę (zob. podobnie wyrok z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 70 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 77 W niniejszym przypadku, w świetle powyższych uwag do sądu należy w szczególności uwzględnić obecności w spornej umowie kredytu pkt 10, zatytułowanego „Oświadczenie o zapoznaniu się z informacją o ryzyku”, którego treść przedstawiono w pkt 19 niniejszego wyroku, w związku z ewentualnymi dodatkowymi informacjami przekazanymi przed zawarciem tej umowy. W tym ostatnim względzie z informacji przekazanych Trybunałowi wynika, że kredytobiorcy otrzymali w szczególności uzupełniający arkusz informacyjny dotyczący ryzyka kursowego, zawierający

konkretne przykłady obliczeń ryzyka w przypadku spadku wartości forinta węgierskiego względem franka szwajcarskiego, czego zbadanie należy jednak do sądu odsyłającego.

- 78 W świetle powyższego na pytanie trzecie należy odpowiedzieć, iż art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że wymóg, zgodnie z którym warunki umowy powinny być wyrażone prostym i zrozumiałym językiem, zobowiązuje instytucje finansowe do dostarczenia kredytobiorcom informacji wystarczających do podjęcia przez nich świadomych i rozważnych decyzji. W tym względzie wymóg ów oznacza, że warunek dotyczący ryzyka kursowego musi zostać zrozumiany przez konsumenta zarówno w aspekcie formalnym i gramatycznym, jak i w odniesieniu do jego konkretnego zakresu, tak aby właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny przeciętny konsument mógł nie tylko dowiedzieć się o możliwości spadku wartości waluty krajowej względem waluty obcej, w której kredyt był denominowany, ale również oszacować – potencjalnie istotne – konsekwencje ekonomiczne takiego warunku dla swoich zobowiązań finansowych.

W przedmiocie pytania czwartego

- 79 Poprzez pytanie czwarte sąd odsyłający zmierza zasadniczo do ustalenia, czy art. 4 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że wymaga on, aby prosty i zrozumiały język warunków umowy podlegał ocenie z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy, a także do wszystkich pozostałych warunków umowy, nawet jeśli niektóre z tych warunków zostały uznane za nieuczciwe lub mogą być nieuczciwe i później uznane za nieważne przez ustawodawcę krajowego.
- 80 Z brzmienia art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13 wynika, że aby ocenić, w sytuacji gdy dany warunek dotyczy określenia głównego przedmiotu umowy, czy warunek ten jest wyrażony prostym i zrozumiałym językiem w rozumieniu art. 4 ust. 2 tejże dyrektywy, należy uwzględnić w szczególności wszystkie warunki umowy, które znajdowały się w niej w chwili jej zawarcia, ponieważ to właśnie w tym momencie konsument podejmuje decyzję, czy zamierza związać się w umowie z przedsiębiorcą poprzez przystąpienie do sporządzonych wcześniej przez niego warunków.
- 81 W odniesieniu do sprawy w postępowaniu głównym wynika z tego, że późniejsze wejście w życie ustaw DH 1, DH 2 i DH 3, w zakresie, w jakim zmieniły one w sposób bezwzględnie obowiązujący i ex tunc niektóre warunki zawarte w spornej umowie kredytu, nie należy do okoliczności, które sąd odsyłający powinien uwzględnić w ramach oceny przejrzystości warunku dotyczącego ryzyka kursowego.
- 82 Wynika z tego, że do sądu odsyłającego należy uwzględnienie wszelkich okoliczności sprawy w postępowaniu głównym, takich, jakie istniały w chwili zawarcia umowy.
- 83 Na pytanie czwarte należy zatem odpowiedzieć, iż art. 4 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że wymaga on, aby prosty i zrozumiały język warunków umowy podlegał ocenie z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy, a także do wszystkich pozostałych warunków umowy, niezależnie od okoliczności, że niektóre z tych warunków zostały uznane za nieuczciwe lub mogą być nieuczciwe i później z tego względu uznane za nieważne przez ustawodawcę krajowego.

W przedmiocie pytania piątego

- 84 Poprzez pytanie piąte sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany ocenić z urzędu, zamiast konsumenta jako strony powodowej, potencjalnie nieuczciwy charakter warunków umowy, jaką konsument zawarł z przedsiębiorcą.
- 85 Zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez przedsiębiorców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków.

- 86 Ponadto z art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z jej motywem dwudziestym czwartym wynika, że państwa członkowskie powinny czuwać nad tym, aby sądy i organy administracyjne dysponowały odpowiednimi i skutecznymi środkami w celu zapobiegania dalszemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez przedsiębiorców z konsumentami. W tym względzie Trybunał przypomniał o charakterze i znaczeniu interesu publicznego, jakim jest ochrona konsumentów, którzy znajdują się na słabszej pozycji w stosunku do przedsiębiorców (wyrok z dnia 31 maja 2018 r., Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, pkt 33 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 87 Należy przypomnieć, że w świetle powyższego sąd krajowy jest zobowiązany do zbadania z urzędu, gdy znane mu są niezbędne ku temu okoliczności faktyczne i prawne, czy dane warunki umowy wchodzące w zakres stosowania dyrektywy 93/13 mają nieuczciwy charakter, i do tego, by dokonawszy takiego badania, zniwelować brak równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą (zob. podobnie wyrok z dnia 26 stycznia 2017 r., Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, pkt 43 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 88 Ten obowiązek sądu krajowego został uznany przez Trybunał za niezbędny dla zapewnienia konsumentowi skutecznej ochrony, w szczególności z uwagi na okoliczność, że istnieje realne niebezpieczeństwo, iż nie jest on świadom swoich praw lub napotyka trudności w ich egzekwowaniu (zob. podobnie wyrok z dnia 17 maja 2018 r., Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, pkt 31 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 89 Ponadto Trybunał orzekł, że art. 6 dyrektywy 93/13, z uwagi na charakter i wagę interesu publicznego leżącego u podstaw ochrony udzielanej przez tę dyrektywę konsumentom, należy uznać za równoważny z krajowymi przepisami posiadającymi w ramach krajowego porządku prawnego rangę norm porządku publicznego (zob. podobnie wyrok z dnia 17 maja 2018 r., Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, pkt 35 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 90 Wynika z tego, że ochrona zamierzona przez dyrektywę 93/13 wymaga, aby w sytuacji gdy sąd krajowy dysponuje elementami stanu faktycznego i prawnego, które są niezbędne w tym celu, ocenił on z urzędu, w tym w razie potrzeby zamiast konsumenta jako strony powodowej, ewentualnie nieuczciwy charakter danego warunku umownego znajdującego się w umowie zawartej pomiędzy przedsiębiorcą a tym konsumentem.
- 91 Wynika z tego, że na pytanie piąte należy odpowiedzieć, iż art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany ocenić z urzędu, zamiast konsumenta jako strony powodowej, potencjalnie nieuczciwy charakter warunku umownego, w sytuacji gdy sąd ten dysponuje elementami stanu faktycznego i prawnego, które są niezbędne w tym celu.

W przedmiocie kosztów

- 92 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (druga izba) orzeka, co następuje:

- 1) **Zawarte w art. 3 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich pojęcie „warunków umowy, które nie były indywidualnie negocjowane” należy interpretować w ten sposób, że obejmuje ono w szczególności warunek umowny zmieniony obowiązującym przepisem ustawowym prawa krajowego, przyjętym po zawarciu umowy z konsumentem, w celu zastąpienia nieważnego warunku znajdującego się w tej umowie.**

- 2) Artykuł 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że zakres zastosowania tej dyrektywy nie obejmuje warunków odzwierciedlających obowiązujące przepisy prawa krajowego, wprowadzonych po zawarciu umowy kredytu z konsumentem i mających na celu zastąpienie nieważnego warunku tej umowy, poprzez wprowadzenie urzędowego kursu wymiany ustalonego przez narodowy bank węgierski. Jednakże warunek dotyczący ryzyka kursowego, taki jak będący przedmiotem postępowania głównego, nie jest wyłączony z tego zakresu zastosowania na podstawie owego przepisu.
- 3) Artykuł 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że wymóg, zgodnie z którym warunki umowy powinny być wyrażone prostym i zrozumiałym językiem, zobowiązuje instytucje finansowe do dostarczenia kredytobiorcom informacji wystarczających do podjęcia przez nich świadomych i rozważnych decyzji. W tym względzie wymóg ów oznacza, że warunek dotyczący ryzyka kursowego musi zostać zrozumiany przez konsumenta zarówno w aspekcie formalnym i gramatycznym, jak i w odniesieniu do jego konkretnego zakresu, tak aby właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny przeciętny konsument mógł nie tylko dowiedzieć się o możliwości spadku wartości waluty krajowej względem waluty obcej, w której kredyt był denominowany, ale również oszacować – potencjalnie istotne – konsekwencje ekonomiczne takiego warunku dla swoich zobowiązań finansowych.
- 4) Artykuł 4 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że wymaga on, aby prosty i zrozumiały język warunków umowy podlegał ocenie z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy, a także do wszystkich pozostałych warunków umowy, niezależnie od okoliczności, że niektóre z tych warunków zostały uznane za nieuczciwe lub mogą być nieuczciwe i później z tego względu uznane za nieważne przez ustawodawcę krajowego.
- 5) Artykuł 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany ocenić z urzędu, zamiast konsumenta jako strony powodowej, potencjalnie nieuczciwy charakter warunku umownego, w sytuacji gdy sąd ten dysponuje elementami stanu faktycznego i prawnego, które są niezbędne w tym celu.

Podpisy

* Język postępowania: węgierski.